

Jaroslav David (Ostrava) – Jana Davidová Glogarová (Ostrava)

## ČESKÝ BRAD PITT, MORAVSKÁ MATA HARI – ANTROPONYMICKÉ VARIOVÁNÍ V SOUČASNÉ ČESKÉ PUBLICISTICE

### CZECH BRAD PITT, MORAVIAN MATA HARI – ANTHROPONYMIC VARIATION IN THE CURRENT CZECH NEWSPAPER OPINION ARTICLES

The goal of the study is to present the metaphorical usage of personal names in the newspaper opinion articles contained in the Czech National Corpus. The analysis is aimed at attributive collocations with adjectival forms *český/moravský/slezský* (Czech, Moravian, Silesian), and *pražský/brněnský/ostrovský* (Prague – Praha, Brno, Ostrava in the adjectival forms) + personal names referring to well-known foreign people, e.g., *česká Edith Piaf, moravský Edison*. The research showed that the attributive constructions are more frequent in serious newspapers than in tabloids. The Czech society orientation towards the Western, Euro-American civilization is illustrated with the continents (Europe, North America) and states (the United Kingdom, France, Germany, the United States of America) to which the selected personal names refer to. The formal aspects of the names are also examined – e.g., their orthography, morphology, coinages of Czech female forms of male surnames and of hypocoristic forms, as well as their usage in communication (e.g., multireference of the construction to various people).

#### Key words

personal names; metaphor; attributive construction; collocation; Czech National Corpus; opinion journalism; gender inflection

#### Klíčová slova

antroponyma; metafora; přívlastkové konstrukce; kolokace; Český národní korpus; publicistika; přechylování

### 1. Úvod

Nejvýznamnější funkce, kterou plní vlastní jména v komunikaci, je reference k jedinečnému objektu. Formálně je možné tuto funkci popsat také prostřednictvím kolokační analýzy, tedy na základě souvýskytu sledovaných výrazů s dalšími lexikálními jednotkami (podrobněji k tématu kolokací např. Gries, 2013a; Čermák – Cvrček, 2016; Geeraerts, 2019, s. 175–183; Stefanowitsch, 2020, s. 215–259). Již v předchozích výzkumech zaměřených především na toponymii a její používání v publicistice (David, 2013, 2014, 2017; David – Davidová Glogarová, 2016, 2017, 2019a, 2019b) jsme ukázali, že z hlediska kolokační analýzy lze hovořit o běžných (usual) a neběžných (unusual) kolokacích i v případě proprií. Můžeme to ilustrovat na příkladu toponym. Nejpočetnější jsou kolokace s místními předložkami,

typ *v/na/do/z* + toponymum, např. v *Hradci, do Hradce, z Hradce*, popř. kolokace s „nulou“, tedy s neobsazenou pozicí před či za sledovaným výrazem, např. *Hradec 03. 05. 2019*. To odpovídá primární funkci toponym referovat ke geografickému objektu, popř. vyjadřovat prostorové vztahy. V těchto kolokacích si toponym zachovává svou propriální sémantiku, která se formuje v momentě vzniku jména a již tvoří „komunikačně ustálená množina tzv. onosémů, která zaručuje dané lexikální jednotce plnění propriálně pojmenovací a diferencující funkce“ (Šrámek, 1999, s. 27; viz též Hladká – Nekula, 2016; srov. vlastní jména jako zkratky za deskripce – Frege, 2010; Russell, 1905). V nižších řádech výskytu jednotek pak nacházíme kolokace ostatních typů, např. s adjektivy a zájmeny (*přeslavný/královský/historický/můj/náš Hradec*), slovesnými tvary (*Hradec si přijel pro výhru*), se substantivy v postpozici ve funkci neshodného atributu (*Hradec minulosti i současnosti / mého mládí*) apod. V jejich případě je objektověreferenční funkce modifikována, potlačena, často dokonce zcela eliminována ve prospěch např. symbolického, metaforického (včetně personifikace) / metonymického užití toponyma. To s sebou nese i oslabení či významnou proměnu jejich původní propriální sémantiky, často např. její zúžení na jeden onosém – např. „místo známé událostí/osobností/vlastností“, nikoliv „místo ležící na řece XY, správní centrum regionu, počet obyvatel, průmysl, památky apod.“. Srovnej např. heslo *Černobyl* (Czarnobyl) v *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego* (Sulimierski – Chlebowski – Walewski, 1880, s. 750–754) nebo ve 3. vydání *Velké sovětské encyklopedie* (Prochorov, 1978, s. 88). Toponymum je v sovětské encyklopedii vyloženo jako jméno ukrajinského města (Чернобыль, rusky Чернобыль), centra slévárenské a sýrařské výroby, ležícího na řece Pripjať, přičemž jaderná elektrárna, budovaná od roku 1970 a zprovozněná v roce 1977, není v souvislosti s městem vůbec zmiňována, a to z pochopitelného důvodu dobového utajování těchto objektů. V roce 1986 však v Černobylu došlo k velké jaderné katastrofě, která zamořila celou oblast. Od té doby je sémantika toponyma *Černobyl* primárně spojena s odkazem k jaderné havárii, srov. např. současnou *Velkou ruskou encyklopedii*, v níž najdeme heslo *Černobylská havárie 1986*, nikoliv však již heslo *Černobyl* referující k městu (Kravec, 2019). Toponymum *Černobyl* slouží jako metonymické označení místa s příznakem ekologické katastrofy, popř. expresivní označení jaderné elektrárny vůbec, srov. např. spojení typu *český Černobyl*, používané v publicistice pro jihočeskou atomovou elektrárnu Temelín, dále např. pro znečištění severočeské řeky Rolavy radioaktivními kaly v roce 1961 (*malý / takový malý český Černobyl*), bývalý vojenský výcvikový prostor Ralsko (*český Černobyl*) apod.<sup>1</sup> (viz též David – Semian, 2015, s. 137, 140).

<sup>1</sup> Nejnověji např. článek nazvaný *China's Chernobyl? The Coronavirus Outbreak Leads to a Loaded Metaphor* (Tharoor, 2020), pojednávající o počátku pandemie, jež se rozšířila z čínského Wu-chanu (Wuhan); srov. též titulky *Coronavirus: How a City in Ecuador Became*

Jak již bylo výše ukázáno na příkladu toponyma *Černobyl*, jedním z neběžných (unusual) typů kolokací vlastních jmen jsou přívlastkové konstrukce typu *český/moravský/prazský* atd. + proprium. Jejich primární funkci není identifikovat objekt, ale používají se jako metaforická/metonymická vyjádření především v publicistice. Tématem přívlastkových konstrukcí *český/moravský/slezský* + exonymum/endonymum typu *české Benátky*, *moravský Texas* v materiálu Českého národního korpusu jsme se již zabývali dříve (David – Semian, 2015). V této studii se zaměříme na kolokace typu *český/moravský/slezský* a *prazský/brněnský/ostravský* + antroponymum referující k zahraniční osobnosti, např. *česká Edith Piaf*, *brněnský Ed Wood*, *ostravská Tina Turner*. Mimo náš zájem zůstaly kolokace s antroponymem pojmenovávajícím nereálnou bytost, např. literární, filmovou postavu, jako *česká Angelika*, *český Forrest Gump*, *moravský Rocky Balboa*, a rovněž kolokace se jmény domácích osobností, např. *moravská Božena Němcová*, *prazský Baťa*, *ostravský Foglar* / *Karel Gott*.

V této studii nám texty Českého národního korpusu posloužily především jako materiál (rozsáhlý a jasně vymezený) pro zjišťování konkrétně vymezeného typu kolokací – nezískali jsme tedy doklady nahodilým sběrem nebo dokonce pouze na základě subjektivní uživatelské znalosti jazyka. Obecně však korpusová data a nástroje představují obrovský a onomastiky stále ještě minimálně využitý (někdy podceňovaný) zdroj nejen pro sledování morfologie, stylistických charakteristik či konkurenčních variant, ale rovněž např. syntaktického chování či sémantiky vlastních jmen (k využití korpusu v české i zahraniční onomastice přehledově Tušková, 2019; nejnověji Motschenbacher, 2020).<sup>2</sup> Sledování gramatických jevů v rozsáhlých textech při kombinaci kvalitativních a kvantitativních metod je v současné lingvistice považováno za zcela samozřejmý a naprosto běžný přístup (srov. např. Gries, 2013b, s. 3–7; Geeraerts, 2019, s. 182–183). Při obhajobě jeho opodstatněnosti, byť dnes už jen zřídka kdy potřebné, můžeme kromě důrazu na empirické ověření hypotéz snést rovněž tisíce – v případě samotné onomastiky nepochybně desítky – bibliografických údajů a odkazů na takto zaměřené výzkumy. Za všechny další argumenty nechme promluvit vzpomínku Ludmily Uhlířové na zakladatele moderní české onomastiky Vladimíra Šmilauera: „V semináři profesora Vl. Šmilauera bývalo nezdídka poukazováno na to, že je vhodné a užitečné doplňovat výklady o větě a větných členech číselnými údaji, které mohou zpřesnit naše poznatky o užívání syntaktických prostředků v promluvě“ (Uhlířová, 1975, s. 133).

---

*'Latin America's Wuhan'* (Waghorn, 2020), *Another Wuhan Could Emerge as the Coronavirus Travels the World. Are Politicians, Including Donald Trump, Prepared?* (Plate, 2020) ukazující potenciál tohoto čínského toponyma být použito jako metafora.

<sup>2</sup> Za inspiraci k tomuto odstavci děkujeme jednomu z anonymních recenzentů a jeho vyhraněné kritickému názoru k přínosu a poznávacím možnostem korpusové analýzy.

## 2. Materiál

Stejně jako v případě předchozí toponomastické analýzy přívlastkových konstrukcí (David – Semian, 2015) jsme se zaměřili pouze na publicistiku zahrnutou do *Českého národního korpusu* (dále ČNK, konkrétně verze 6 synchronního korpusu SYN). Publicistika reprezentuje typ textů nejvíce odrážejících aktuální dění a často využívá aktualizační prostředky, jako jsou metafora či metonymie (Mareš, 2016, s. 259–262, 272). Rozsah kolokací jsme zvolili -1/0, a to proto, že jsme sledovali jasně vymezené kolokace adjektivum + substantivum (*proprium*).<sup>3</sup> Po ručním vytřídění dokladů jsme získali celkem 562 dokladů jedinečných osobních jmen (*lemma*)<sup>4</sup> reprezentovaných 4508 výskyty konkrétních podob (*token*); v případě jména amerického jazzového hudebníka Louise Armstronga jsme za samostatnou jednotku (*lemma*) považovali jak jeho jméno, tak přezdívku *Satchmo*, stejně tak jsme za dvě jednotky považovali podoby *David Beckham* a *Beckhamovi* (manželský pár David a Victoria).

Analyzovali jsme typy přívlastkových konstrukcí a jejich zastoupení v denících celostátních a regionálních, rozložení kolokací v různých typech periodik (serózní vs. bulvární, noviny vs. přílohy) a v čase. Zaměřili jsme se i na motivaci používání sledovaných přívlastkových konstrukcí a na to, jaká antroponyma jsou vybírána, resp. jaká je regionální, kulturní či oborová příslušnost nositelů antroponym. V neposlední řadě jsme se věnovali také pravopisným a gramatickým formám antroponym (např. přechylování, hypokoristika apod.).

Nápadným rysem tohoto typu pojmenování je multireferenčnost – jedna přívlastková konstrukce odkazuje k více jedinečným entitám. Popsanou situaci lze hodnotit jako projev apelativizace, kdy použití *propria* v kolokaci se specifikujícím adjektivem posouvá jeho sémantiku z oblasti *propriální* (označení jednotliviny) do sféry *apelativní* (označení více jedinců sdílejících určité vlastnosti, popř. *ono-sémy*; srov. Pokorná, 1978, s. 121–122; Hladká, 2016). Ilustrovat tuto skutečnost můžeme na příkladu přívlastkových konstrukcí s antroponymem *Marylin Monroe*. Obsah tohoto *propria* lze vymežit následovně: ‚americká herečka (1926–1962), sex symbol (sexy vzhled, výrazné rty, blond vlasy), mající poměr s prezidentem J. F. Kennedym‘. V analyzovaném materiálu se jméno *Marilyn Monroe* (včetně

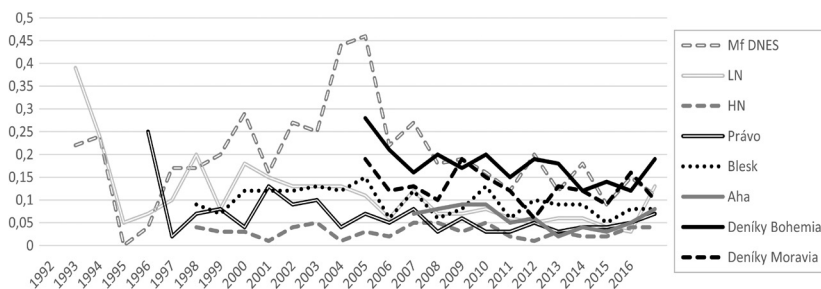
<sup>3</sup> Dotaz pro vyhledávání dat v korpusu: `[(lemma="*.český|.moravský|.slezský|.pražský|.brněnský|.ostravský") & (tag="A.*")][lemma="A.*|Á.*|B.*|C.*|Č.*|D.*|Ď.*|E.*|É.*|F.*|G.*|H.*|Ch.*|I.*|J.*|K.*|L.*|M.*|N.*|Ň.*|O.*|Ó.*|P.*|Q.*|R.*|Ř.*|S.*|Š.*|T.*|Ť.*|U.*|Ú.*|V.*|W.*|X.*|Y.*|Z.*|Ž.*") & (tag="N.*")]`.

<sup>4</sup> Lemma sledovaných antroponym reprezentuje jejich základní podobu, tedy v případě antroponymického materiálu získaného z ČNK tvořenou zpravidla rodným jménem a příjmením v nominativu, popř. pouze rodným jménem, nebo příjmením, srov. formy *český Elvis Presley* / *Elvis* / *Presley* (*tokens*) zahrnuté pod *lemma Elvis Presley*.

varianty *Marilyn*) vyskytovalo jako označení celkem pěti osob, přičemž ne vždy byly všechny základní sémantické rysy základního propria zohledněny nebo stejně akcentovány. Nejčastěji přívlastková konstrukce odkazovala k českým herečkám Miluši Bittnerové a Kateřině Brožové (onosém ‚sexy vzhled, blond vlasy, výrazné rty‘; v případě Kateřiny Brožové navíc onosém ‚vztahy s úspěšnými muži‘); v řádu jednotek se pak vyskytovaly reference k herečkám Lídě Baarové (onosém ‚poměr s politikem‘) a Miroslavě Stern (onosém ‚sexy vzhled, blond vlasy, výrazné rty‘); pouze jednou, a to v časopise *Story* (1999), byla jako *česká Marilyn Monroe* označena královéhradecká nehtová designérka Radka Pozlerová, a to opět na základě jisté vzhledové shody, byť stylizované a vzoru skutečné Marilyn Monroe vzdálené. Projevem multireferenčnosti je rovněž vícenásobné použití propria s různými přívlastky, např. *český/moravský Homér, Kafka, Nostradamus, český/slezský Michelangelo, český/ostrovský Breivik*; celé jméno *Marilyn Monroe* se v materiálu objevilo pouze s přívlastkem *česká*.

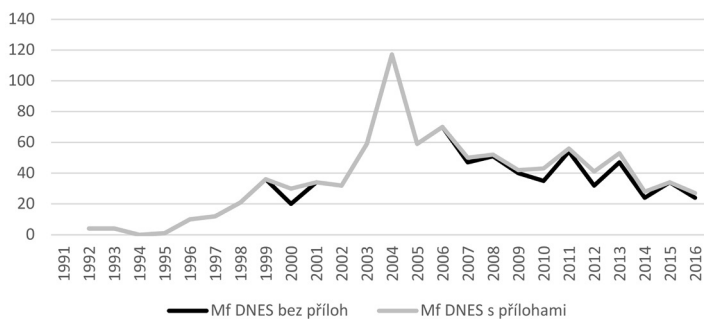
### 3. Zastoupení antroponymických přívlastkových konstrukcí v různých typech publicistiky

Prvním z témat, které jsme na materiálu publicistiky ČNK sledovali, byla komparace zastoupení analyzovaných přívlastkových konstrukcí v seriózní publicistice (deníky *Mladá fronta DNES, Lidové noviny, Právo, Hospodářské noviny*) a v bulvárním tisku (deníky *Blesk, AHA!*); do analýzy byly také zahrnuty *Deníky Bohemia* a *Deníky Moravia* reprezentující regionální publicistiku. Očekávali jsme přitom, že přívlastkové antroponymické konstrukce budou častější v bulvárním tisku než v seriózní publicistice, a to z důvodu jeho zaměření na společenský život známých osobností (celebrit) a snahy prezentovat téma co nejatraktivnější formou. Ze stejného důvodu jsme se rovněž domnívali, že přívlastkové antroponymické konstrukce, pokud se v seriózní publicistice objeví, budou častější v přílohách než ve vlastní zpravodajské části.

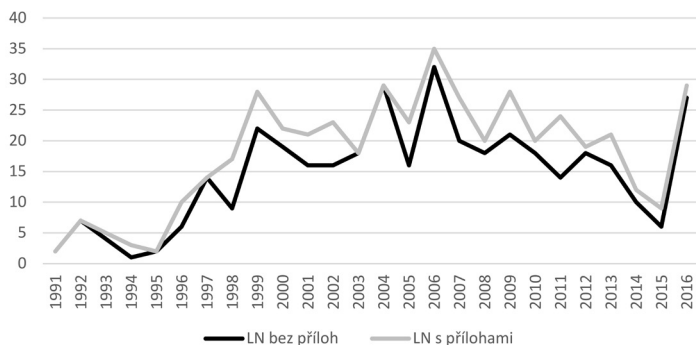


Graf 1: Srovnání seriózní a bulvární publicistiky – relativní frekvence

Z grafu (graf 1), který prezentuje srovnání výskytu sledovaných přívlastkových konstrukcí v seriózním a bulvárním tisku, vyplývá, že se naše hypotéza nepotvrdila. Nejvyšší bylo totiž jejich zastoupení v celostátním deníku *Mladá fronta DNES*, který byl následován regionálními *Deníky Bohemia* a *Deníky Moravia*. Graf zaznamenává relativní frekvence výskytů všech dokladů (tokenů) v publicistice jednotlivých let. I tak je zřejmá disproporce v zastoupení antroponymických přívlastkových konstrukcí v seriózním a bulvárním tisku ve prospěch seriózních periodik. Z grafu je také patrné, že výrazný nárůst těchto konstrukcí se projevil po vstupu České republiky do Evropské unie v roce 2004. Vstup do Evropské unie je minimálně v perspektivě vývoje po Sametové revoluci (1989) mezníkem, kdy se česká společnost a kultura musela a chtěla vyrovnávat Evropě, a zejména se srovnávat s evropským kontextem. Podobným způsobem, totiž snahou vyrovnat se Evropě a světu, lze vysvětlit i časté užívání antroponymických konstrukcí v regionálních *Denících Bohemia* a *Denících Moravia*. Chápeme je jako projev pokusů o kompenzaci pocitu provinčnosti a potřeby prezentovat a propagovat osobnosti daného regionu/státu v mezinárodním kontextu.



**Graf 2:** Mladá fronta DNES bez příloh a s přílohami



**Graf 3:** Lidové noviny bez příloh a s přílohami

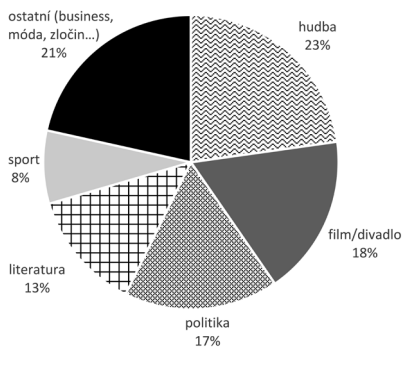
Grafy 2 a 3 zaznamenávají výsledky další analýzy, a to komparaci nejvýznamnějších českých deníků *Mladá fronta DNES* a *Lidové noviny* bez jejich pravidelných příloh a se zvláštními přílohami a magazíny; v tomto případě jsme sledovali absolutní frekvence výskytů konstrukcí pro jednotlivé roky. Prokázalo se, že tento aspekt, tedy oddělení vlastní zpravodajské části od příloh, nemá navzdory našemu očekávání na používání antroponymických přívlastkových konstrukcí žádný vliv. Sledované konstrukce se vyskytují především v základním obsahu periodik.

#### 4. Motivace výběru nositelů antroponym

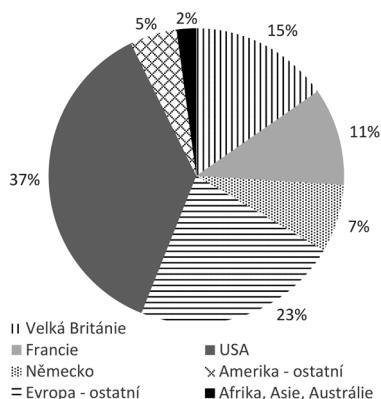
Dalším sledovaným tématem byla motivace volby antroponym vstupujících do přívlastkových konstrukcí; konkrétně jsme se zaměřili na to, jaká je oborová a regionální příslušnost jejich nositelů (osobností).

Graf 4 ukazuje, že nejčastěji jsou jména osobností vybirána z oblasti kultury, především ze sféry hudby, divadla, filmu a literatury (*český Aznavour, moravský Elvis, brněnský Paganini, česká Virginie Woolfová, český Bergman*). Na druhém místě se pak jedná o osobnosti z politiky a sportu (*ostravský Helmut Kohl, český Dreyfus / Gretzky / Cristiano Ronaldo*). Zbývající přívlastkové konstrukce jsou pak tvořeny ze jmen osob náležejících do široké skupiny zahrnující např. módu a modeling, business, vědu, výtvarné umění, ale i zločin (*česká Coco Chanel, český Murdoch / Albert Schweitzer / Picasso / Breivik, moravský Josef Fritzl*).

Z geografického pohledu (graf 5) se při výběru osobností, jejichž jména se vyskytují v přívlastkových konstrukcích, projevuje jednoznačná orientace na západní svět, což je patrné jak při pohledu na preferenci některých kontinentů, tak jednotlivých zemí (srov. totožné závěry analýzy toponymických přívlastkových konstrukcí David – Semian, 2015). Je třeba poznamenat, že v případě vybraných mezinárodně



Graf 4: Oblasti lidské činnosti



Graf 5: Kontinenty – státy

působících osobností, např. herečka a zpěvačka *Marlene Dietrich*, bylo obtížné jejich zařazení k určitému kontinentu či konkrétnímu státu. Řídili jsme se však tím, k jaké zemi/národnosti je daná osobnost zařazována v *Encyclopedia Britannica*, popř. ve *Wikipedii*, např. v případě *Marlene Dietrich* jsme jméno přiřadili k Evropě a konkrétně k Německu. Analýza ukázala, že z kontinentů je na prvním místě Evropa (56 % typů/lemmat antroponym), následována Amerikou (42 %). V pouhém 1 % se vyskytují jména osobností pocházejících z ostatních kontinentů. Podíváme-li se na zastoupení z pohledu jednotlivých států, jsou to osobnosti ze západní Evropy, tedy Velké Británie (27 % v rámci Evropy / 15 % v rámci celého souboru), Francie (19 % / 11 %), Německa (13 % / 7 %), a zejména Spojených států amerických (88 % v rámci Ameriky / 37 % v rámci celého souboru), reprezentujících kontinent Ameriku.

Ve využívání antroponymických konstrukcí v publicistice se vedle výrazného podílu jmen osobností německé politiky a kultury promítá rovněž česko-slovenská vzájemnost. Jedná se o odkazy na jména slovenských politiků, např. *český Marián Kotleba/Fico/Dzurinda/Mečiar*, popř. osobností z oblasti kultury a sportu, např. *český Dočolomanský/Peter Nagy/Sagan*; specifickým případem je použití jména zbojníka *Jánošíka* v konstrukcích *český Jánošík* a jednou také v podobě *český Anti-jánošík* („Totéž byla volba českého Antijánošíka Klause, který chudým a důchodcům vzal, bohatým a sobě dal“; *Reflex*, 2013). Naproti tomu další dva sousedé České republiky – Rakousko a Polsko – jsou zastoupeni pouze jednotkami – třemi (např. *český Bodner*) a čtyřmi (např. *český Adam Małysz*) jmény.

## 5. Ortografické a morfologické formy antroponym

V rámci provedené analýzy jsme se zaměřili rovněž na formální stránku sledovaných antroponymických přívlastkových kolokací, tedy na formu jejich zápisu a na morfologické charakteristiky vlastních jmen.

Z hlediska pravopisného se ukázalo, že zápis kolokací koresponduje s doporučením *Akademické příručky českého jazyka* (Svobodová, 2014, s. 148–149) a publikace *Psaní velkých písmen v češtině* (Prošek, 2016, s. 85), které uvádějí, že charakterizační přívlastek je třeba psát s malým počátečním písmenem a proprium s velkým počátečním písmenem. Tuto skutečnost analyzovaný materiál českého národního korpusu reflektuje, a potvrzuje tak částečné apelativní vnímání tohoto typu depropriálních konstrukcí, což dokládá i jejich komunikační multireferenčnost (viz výše).

Rozkolísaný zápis nedomácích antroponym odráží jejich výrazný značkový charakter, tedy fakt, že vlastní jméno funguje spíše jako určitá zkratka/metafora (onosém) – navzdory chybám v jejich pravopisném záznamu jsou v daném kontextu a referenčním užití tato jména funkční. Pod daným antroponymem, nehledě na „odchyly“ od originální pravopisné podoby, lze vždy poměrně bezpečně iden-

tifikovat konkrétní osobnost, jak dokládají následující příklady (před lomítkem jsou uvedeny chybné podoby, za lomítkem pak formy náležitě): *Brian/Bryan Adams, Marilyn/Marilyn Monroe, Bonny/Bonnie a Clyde, Gordon Ramsey/Ramsay, Jörg Heider/Haider, Melies* (též: *Méliés/Meliés/Méliés*) / *Méliès, Giulietta Massina/Masina, Marlen/Marlene Dietrich*. Fonetický přepis antroponym se neobjevuje, a to zřejmě proto, že jednak jde o jména známých osobností, která mají určitou značkovou hodnotu, jednak lze správnou formu zápisu poměrně bezproblémově ověřit (Internet, encyklopedie apod.). Výjimkou je výskyt dvojího zápisu jmen *Dajdou/Dido* a *David Koprřild / David Copperfield*. V prvním případě se jedná o formu, která byla dívce, netalentované účastnici 1. ročníku pěvecké soutěže Česko hledá SuperStar (2004), dána diváky jako ironická přezdívka inspirovaná jménem britské zpěvačky; v druhém případě jde o depreciativní označení vládního zmocněnce pro komunikaci v otázce umístění radaru v České republice (2008).

Z pohledu morfologických charakteristik lze konstatovat, že osobní jména jako součást přívlastkových konstrukcí se objevují v nejrůznějších podobách: pouze rodné jméno, pouze příjmení, komplexní forma jméno + příjmení, u žen pak příjmení v přechýlené i nepřechýlené podobě, např. *Britney / Britney Spears / Britney Spearsová, Kate / Kate Moss / Kate Mossová, Julie/Julia Roberts*. Používání přechýlených forem ženských příjmení je v analyzovaném materiálu běžné, a pokud k němu nedochází, je to zejména u jmen osobností všeobecně známých, vnímaných jako „značka kvality“, chápaných citátově a tradičně používaných právě v nepřechýlených formách, např. *Piaf, Roberts* (srov. Svobodová, 2012, s. 96). Zaznamenali jsme rovněž několik výskytů přechýlení „opisem“, např. *český Blair/Rimbaud/Schweitzer/Sting v sukních*, a „nepravé“ přechýlení *česká Jamie Oliverová* – tato forma označovala ženu, která vaří stejně dobře jako anglický šéfkuchař *Jamie Oliver*.

V analyzovaném materiálu se vyskytují rovněž hypokoristika, a to jak rodných jmen, tak příjmení, ovšem pouze ženských nositelek. Jedná se o typ *Bardotka, Joplínka, Piafka, Shirleyka*, kde sufix *-ka* slouží jako prostředek vyjádření důvěrného vztahu, srov. podoby jmen českých hereček a zpěvaček *Bohdalka, Janžurka, Pilarka*. Dalším morfologickým jevem je tendence k pluralizaci, např. *čeští Dylanové/Elvisové/Hitlerové/Joschkové Fischerové/Wintonové*. Plurálové formy reprezentují pro publicistiku charakteristické použití antroponyma, které ztrácí propriální příznak a postupně dochází k jeho apelativizaci; výrazná vlastnost, postoj, životní osud či historický význam spojený s konkrétní osobností vedou tomu, že se jejím jménem začínají označovat skupiny lidí majících srovnatelné vlastnosti apod. Tato částečně apelativizovaná propria si však stále uchovávají svou příslušnost k propriím, a to minimálně po formální stránce – jsou zapisována s velkým počátečním písmenem a nepoužívají se v obecném významu v singulárové formě (Čech – David, 2008), na rozdíl od jmen již plně apelativizovaných, např. *grázl, lazar, švejek* (Pokorná, 1978; Hladká, 2016).

## 6. Závěry

Vlastní jména jsme v úvodu charakterizovali v duchu deskriptivistického pojetí jako „zkratky za deskripce“. V případech analyzovaných antroponymických konstrukcí se sice jedná vesměs o jména obecně známých osobností, nebo je předpokládána znalost denotátu aspoň v okruhu čtenářů konkrétního periodika či rubriky (např. sport, kultura, zprávy ze společnosti), avšak ne vždy svou funkci plní bez dovysvětlení. V řadě případů měl autor článku potřebu doplnit informaci o tom, kdo je nositelem originálního jména, nebo ke komu má přívlastek referovat, např. *český Elvis Karel Zich, česká Marlene Světlana Nálepková, česká Beyoncé, český Chávez Paroubek*. To může být dáno jednak okazionálním použitím přívlastkové konstrukce, popř. předpokladem, že osobnost, jejíž jméno bylo zvoleno, je známá jen úzké komunitě čtenářů, ale také např. multireferenčností přívlastkové konstrukce. Již v úvodu připomenutá multireferenčnost, která je odrazem apelativizace použitého propria, se projevuje rovněž tím, že daná konstrukce často nemusí referovat ke konkrétní české osobnosti, srov. *česká Madonna pořád chybí; český Mitterand není na obzoru; zdá se, že už chybí snad jen nějaký český Caligula*.

Antroponymické přívlastkové konstrukce jsou projevem nejen snahy ozvláštnit publicistické vyjádření, ale také výrazem snahy o světovost a o srovnávání se se světem, ať už na národní nebo regionální úrovni. Analýza rovněž ukázala, stejně jako předchozí výzkum zaměřený na toponyma (David – Semian, 2015), převládající orientaci a vztahování se české společnosti k euroamerickému civilizačnímu okruhu.

Studie vznikla s podporou grantového projektu SGS č. 02/FF/2018–2019 *Vytváření reality prostřednictvím jazyka – kvalitativní analýza novočeských textů* (poskytovatel Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta).

## PRAMENY A LITERATURA

- ČECH, R. – DAVID, J. (2008): Pan Klaus a pan Úžasný. In: S. Pastyřík – V. Viška (eds.), *Onomastika a škola 8*. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 179–185.
- ČERMÁK, F. – CVRČEK, V. (2016): Kolokace. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 834–836.
- ČNK: *Český národní korpus – SYN (V6)* [on-line]. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. <<http://www.korpus.cz>> cit. 2018-06-28.
- DAVID, J. (2013): Historická sémantika proprií. In: J. David – R. Čech – J. Davidová Glo-garová a kol., *Slovo a text v historickém kontextu. Perspektivy historickosémantické analýzy jazyka*. Brno – Ostrava: Host – Ostravská univerzita, s. 100–125.
- DAVID, J. (2014): Kolokace vlastních jmen. In: E. Minářová – D. Sochorová – J. Zítková (eds.), *Vlastní jména v textech a kontextech*. Brno: Masarykova univerzita, s. 61–65.

- DAVID, J. (2017): Velcí lidé velké země na stránkách časopisu Lidé a země. In: L. Křížová – J. Martínek (eds.), *Od Karlova mostu ke Gottwaldovu. Osobnosti v názvech měst a míst*. Praha: Historický ústav AV ČR, s. 113–119.
- DAVID, J. – DAVIDOVÁ GLOGAROVÁ, J. (2016): Chrematonymy in Literary Texts – Illustrated with Short Stories by Bohumil Hrabal and Ota Pavel. *Acta onomastica*, 55, s. 61–68.
- DAVID, J. – DAVIDOVÁ GLOGAROVÁ, J. (2017): The Thematization of Proper Names in Travel Literature: Czech Travelogues of Visits to the USSR. *Slovo a slovesnost*, 78, 3, s. 195–213.
- DAVID, J. – DAVIDOVÁ GLOGAROVÁ, J. (2019a): Tematizace toponym v memoárových textech (na příkladu měst Hradec Králové a Písek). *Acta onomastica*, 60, 2, s. 199–211.
- DAVID, J. – DAVIDOVÁ GLOGAROVÁ, J. (2019b): Thematization of Place Names in Opinion Journalism: Czech Exile Politicians' Radio Speeches between 1938 and 1945. *Acta onomastica*, 60, 1, s. 7–23.
- DAVID, J. – SEMIAN, M. (2015): Bohemian Manchester, Moravian Klondike and Silesian Versailles. Attributive Structures of Foreign Place Names in Contemporary Czech Journalism. *Slovo a slovesnost*, 76, 2, s. 129–147.
- FREGE, G. (2010): On Sense and Reference. In: D. Byrne – M. Kölbel (eds.), *Arguing About Language*. London: Routledge, s. 36–56.
- GEERAERTS, D. (2019): *Teorie lexikální sémantiky*. Praha: Karolinum.
- GRIES, S. T. (2013a): 50-something years of work on collocations. *International Journal of Corpus Linguistics*, 18, 1, s. 137–165.
- GRIES, S. T. (2013b): *Statistics for Linguistics with R. A Practical Introduction*. Berlin – Boston: De Gruyter Mouton.
- HLADKÁ, Z. (2016): Apelatizace. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 115–116.
- HLADKÁ, Z. – NEKULA, M. (2016): Vlastní jméno (proprium). In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 1994–1996.
- KRAVEC, S. L. (ved. red., 2019): *Bolšaja rossijskaja enciklopedija* [on-line] <<https://bigenc.ru/text/4682794>> cit. 2019-04-29.
- MAREŠ, P. (2016): Sféra psané mediální komunikace. In: J. Hoffmannová a kol., *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, s. 255–294.
- MOTSCHENBACHER, H. (2020): Corpus Linguistic Onomastics. A Plea for a Corpus-Based Investigation of Names [on-line]. *Names*, 68, s. 1–16. <<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00277738.2020.1731240>> cit. 2020-05-08.
- PLATE, T. (2020): Another Wuhan Could Emerge as the Coronavirus Travels the World. Are Politicians, Including Donald Trump, Prepared? [on-line] *South China Morning Post*, 10. 03. <<https://www.scmp.com/comment/opinion/article/3074210/another-wuhan-could-emerge-coronavirus-travels-world-are>> cit. 2020-05-08.
- POKORNÁ, E. (1978): Apelatizovaná jména v české slovní zásobě. *Slovo a slovesnost*, 39, 2, s. 116–125.
- PROŠEK, M. (2016): Zeměpisná jména. In: I. Svobodová a kol., *Psaní velkých písmen v češtině*. Praha: Academia, s. 83–109.

- PROCHOROV, A. M. (ved. red., 1978): *Bolšaja sovětskaja encyklopedija 29*. Moskva: Izdatel'stvo Sovětskaja encyklopedija.
- RUSSELL, B. (1905): On Denoting. *Mind. New Series*, 14, 56, s. 479–493.
- STEFANOWITSCH, A. (2020): *Corpus Linguistics. A Guide to the Methodology*. Berlin: Language Science Press.
- SULMIERSKI, F. – CHLEBOWSKI, B. – WALEWSKI, W. (red., 1880): *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich 1*. Warszawa: Nakładem Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego.
- SVOBODOVÁ, D. (2012): Přechylování cizojazyčných příjmení ve světle aktuálního úzu. In: M. Ološtiak (ed.), *Jednotlivé a všeobecné v onomastice: sborník z 18. slovenské onomastické konferencie, konané ve dnech 12.–14. septembra 2011 v Prešove*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 93–100.
- SVOBODOVÁ, I. (2014): Pravopis – velká písmena. In: M. Pravdová – I. Svobodová (eds.), *Akademická příručka českého jazyka*. Praha: Academia, s. 141–185.
- ŠRÁMEK, R. (1999): *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita.
- THAROOR, I. (2020): China's Chernobyl? The Coronavirus Outbreak Leads to a Loaded Metaphor [on-line]. *Washington Post*, 12. 2. <<https://www.washingtonpost.com/world/2020/02/12/chinas-chernobyl-coronavirus-outbreak-leads-loaded-metaphor/>> cit. 2020-05-08.
- TUŠKOVÁ, J. M. (2019): Korpusy češtiny a výzkum (gramatických vlastností) proprii. In: A. Chomová – J. Krško – I. Valentová (eds.), *Konvergenie a divergenie v propriálnej sfére. Bratislava – Banská Bystrica. 20. slovenská onomastická konferencia Banská Bystrica 26.–28. júla 2017*. Bratislava: Veda, s. 126–137.
- UHLÍŘOVÁ, L. (1975): O frekvenci příslovečného určení v souvislém textu. *Naše řeč*, 58, 3, s. 133–142.
- WAGHORN, D. (2020): Coronavirus: How a city in Ecuador Became 'Latin America' s Wuhan [on-line]. *Sky News*, 2. 5. <<https://news.sky.com/story/coronavirus-how-a-city-in-ecuador-became-latin-americas-wuhan-11981836>> cit. 2020-08-05.

Jaroslav David  
jaroslav.david@osu.cz  
Katedra českého jazyka  
Filozofická fakulta Ostravské univerzity  
Reální 5  
701 03 Ostrava

Jana Davidová Glogarová  
jana.davidová@osu.cz  
Centrum pro hospodářské a sociální dějiny  
Katedra českého jazyka  
Filozofická fakulta Ostravské univerzity  
Reální 5  
701 03 Ostrava